

Rajcsányi Gellért

ANGLIA – EGY ELTŰNŐ IDEÁL NYOMÁBAN

Útirajz egy dél-angliai utazásról, Kenttől Cornwallig

„Távolról maga az élő természet, közelről a művészet, s a kettő együtt felülmúlhatatlan szépség.”

(Daniel Defoe)

Ez nem a bábeli Kelet-London Angliája, ahol az égett szagú utcákon botokkal felszerelt török boltosok védik saját portékáikat a multikulturális fosztogató hordáktól. Ez nem az ipari forradalmak, világháborús bombázások és háború utáni városépítészeti tévutak formálta, sivár nagyvárosok Angliája, ahol a kölykök elektronikus zenétet hegesztenek a pincékben, amíg a munkanélküli apu focinézés után hazatántorog a pubból. Ez nem a nemzetközi jet set Angliája, ahol City-beli felhőkarcolókban ülő pénzügyi befektetőktől függnék a kreatív menedzserek, akiktől a Soho-beli kortárs művészek függnék, akik eladnák magukat a divathullámoktól függő, London – New York-tengelyen élő nemzetközi sztároknak.

Egy másik Angliát, Anglia ideálját kerestük egy utazáson. Sokan temetik ezt az ideált, különösen maguk az angol konzervatívok, akik szerint már rég elveszett nemzetük eredeti, autentikus élettere. „A vidék, amelyből a brit társadalmi osztályok nemzeti önzonosságukat merítették és amelyhez vigaszért és megnyugtatóért fordultak, nagyrészt eltűnt az urbánus terpeszkedésben. [...] Britannia arca radikális plasztikai műtéten esett át, és többé nem ismeri fel magát a tükörben” – írja Peter Hitchens az *Abolition of Britain* (Britannia megszüntetése) című könyvében. Az angolok „érzéketlenül, s anélkül, hogy ezt valaha elismerték volna, urbánus néppé váltak, a vidék számukra már csupán egykori önmagukat jelképezi. A tájon, ahol őseik éltek, immár csak áthaladnak” – sóhajtja Roger Scruton az *Anglia, egy eltűnő ideál* című kötetében. Nos, úgy tűnik, a toryk nem jártak eleget Kelet-Európában: akkor tudhatnák, milyen az, amikor a teljes társadalmi rend és hagyomány tűnik el a módszeres, szándékolt felszámolás nyomán. Mi *innen* mentünk *oda*, hiszen az egyik legszerencsésebb történelmű európai ország élő hagyományainak vizsgálata talán tanulságos lehet nekünk, saját tradícióinktól elszakított kelet-közép-európaiaknak is. „Az ország belseje szelíd, színes, vonzó, emberszabású a mindig mozgalmas ég alatt” – írta az angol vidékről Cs. Szabó László. Leellenőriztük, igaza van. Tájak, városok, kastélyok, történetek, jelenségek és benyomások következnek egy dél-angliai utazásról. A teljesség bárminemű igénye nélkül igyekszünk hámozni Anglia, az angol táj végtelen rétegeit. A szerző, miközben megpróbálja kiírni magából akut angломániáját, egyúttal ígéri, egyszer sem írja le az Albion szót.

(*Honfoglalás normann módra*) Már nem hallatszik csatazaj a Hastings mögötti domb felett, csak iskolások hangoskodása veri fel a csendet azon a helyen, ahol 1066 őszén angolszászok és normannok küzdelme zajlott a hatalmas sziget fölötti uralom megszerzéséért. Nincs is jobb hely egy angol vidéki utazás megkezdéséhez a hastingsi csata színhelyénél: Hódító Vilmos volt az utolsó hadúr, aki partra tudott szállni a Brit-szigeten, és győzelme fordulópontot jelentett Anglia történetében. A normannok voltak az utolsók a beszivárgó avagy hódító népek sorában. A kelta, brit őslakók; a Caesar, majd Claudius vezette rómaiak; az ő visszavonulásuk után a ködös germán partokról behatoló angolok, szászok, jütök és frízek királyságai; a skandináv viking hódítók s végül a normannok a magukkal hozott latin-os franciás műveltséggel – belőlük született Anglia kulturális mozaikja és génkoktelja. Talán nem véletlen, hogy egy páratlanul merész hódító kései utódai hódították meg páratlan merészséggel a fél világot. Vilmos normann herceget fékezhetetlen hatalom- és hódításvágy jellemezte egész életében. I. Róbert normann herceg fattyújaként és egyetlen fiaként kisgyerekkorától kezdve küzdenie kellett a saját elismertségéért, a hatalma megtartásáért – és sikerrel járt. A Normandiát konszolidáló, tekintélyes Vilmos végül Hitvalló Eduárd angol király állítólagos trónutódlási ígéretére és rokoni kapcsolatokra (másodunokatestvérek voltak) hivatkozva jelentette be igényét az angol trónra. „Készen állt arra, hogy caesari vakmerőséggel egy tengeri inváziót indítson, ami örökre megváltoztatta Angliát és a világot” – írja róla Boris Johnson, London konzervatív polgármestere, egyben a tory sajtó egyik legszellemesebb közírója a *The Spirit of London* című könyvében. Vilmos a partraszállás után, 1066. október 14-én mintegy tízezer harcosával győzte le Harold Godwinson angolszász király kimerült katonáit, akik a vikingekkel folytatott északi harcokból siettek vissza délre. Az év végére Vilmost megkoronázták Londonban, s ezzel elkezdődött Anglia normann korszaka. Bár II. Sándor pápa előzőleg áldását adta Vilmos trónigényére, a győzelem után penitenciát szabott ki a normannokra, mivel szerinte túl sok vér folyt el a honfoglalás során. Az egyháznak mindig is szívesen engedelmeskedő és adakozó kedvű Vilmos bűnbánatában apátságot alapított azon a helyen, ahol legyőzte Haroldot. A csata tényéről elnevezett apátság, a Battle Abbey közel fél évezreden keresztül működött, míg VIII. Henrik fel nem oszlatta a szerzetesközösségeket. Az apátság épületeinek egy része úri lak lett, más részeit egyszerűen elhordták az évszázadok során – a nagyméretű templomnak is már csak az alapjai vannak meg. A 18. századtól kezdve romantikus művészek, közöttük William Turner képzeletét is megihlette a régi, hősi korokra emlékeztető rom. Ma már csak a robusztus kapuépület és környéke nyitott a látogatók előtt, míg beljebb egy neves magániskola működik az apátság maradék falai között. A szitáló esőben egyenruhás fehér és színes bőrű gyerekek zsi bonganak az udvaron, hogy majd egyszer tovább építsék Vilmos életművét, Angliát a 21. században.

(*A körforgalom filozófiája*) A Battle Abbey után ideje elveszni az angol vidékben: az eleinte kis-sé feszült kontinentális sofőr (e sorok írója) kezd beleszokni a jobb kormányos vezetésbe és a balra tartásba. Egy idő után már nem kaparja jobb kezével az ajtót, hiába keresgélve a sebességváltót; és csak megszokja a kifordított kanyarodási irányokat is. A közhiedelem-

mel ellentétben nem az angolok (és régi gyarmataik, no meg a japánok) a különcök: eredetileg a balra tartás volt a jellemző haladási irány Európában. Már a régi rómaiak is... és ez éppen Dél-Angliában derült ki. Egy Swindon melletti római kőfejtő útjának keréknyomai bizonyították, hogy a kőfejtőből kifelé tartó, kövekkel megrakott szekerek az út baloldalán hagytak mélyebb keréknyomokat. S miközben a felvilágosodás és Napóleon korától kezdve a kontinens országai sorra áttértek a jobbra tartásra, addig Britannia jó szokásához híven kitartott az évezredek hagyományok mellett. De nem csak a balra tartás tartozik az angol közlekedés sajátosságaihoz: ott vannak a burjánzó, mindent ellepő körforgalmak is. Valami perverz vonzalmat érezhetnek a britek a körforgalmak iránt: néha mintha keringőznénk az autóval, ahogy az egymásba érő köröket rójuk a városok és falvak kereszteződéseiben. Újra Swindont emlegetjük: itt van a Magic Roundabout, ahol egy központi körforgalom pereméhez öt kisebb körforgalom csatlakozik. Az egy angol motoros újság szerint a világ legrosszabb kereszteződései közé tartozó Magic Roundaboutban minden fantáziájukat kiélhették a közlekedéstervezők. Talán nem véletlenül swindoni volt az XTC nevű újhullámos popzenekar is, amely 1982-ben *English Roundabout* című dalában rajzolt korrajzot a társadalmi feszültségektől terhes thatcheri Angliáról – mondván, hogy szívesen kiszállnának az angol körforgalomból. És épphogy elkezdtük az útirajzunkat, máris eljutottunk az első különc angolokhoz: a Roundabout Appreciation Society nevű társaság a körforgalmakért rajong. A klubtagok lelkesen elemzik rajongásuk tárgyait, miközben körforgalmakat ábrázoló naptáraik akár százezer példányban is elkelnek a világban. A társaság rőt fejű elnöke, Kevin Beresford egész filozófiát gyárt a brit körforgalmakról, és – örület – még valami igazsága is lehet: „Szemben a fasiszta, robotszerű közlekedési lámpákkal, amelyek megmondják nekünk, mikor álljunk meg vagy menjünk, a körforgalomban megmutathatjuk a mi nagyon angol közlekedési fegyelmünket. A körforgalmat a saját választott sebességünkkel és választott sávunkban közelítjük meg. Együttműködünk és sorban állunk sofőrtársainkkal, várunk a szabad helyre, hogy csatlakozzunk a komótos körforgáshoz, majd szándékainkat jelezve távozzunk a választott kijáraton át. Nincs még egy olyan útrendszer, amely jobban illene az angol tudathoz: a szabályok és irányelvek rendszere óvatos egyensúlyt alkot, amely etiketten és protokollon alapul.”

(*A sövény tömör kultúrtörténete*) Ahogy a sztrádákról az országutakon át eljutunk a vidék mélyére, az utak peremét egyre inkább a sövények uralják. Gyönyörű és hatásos védőfala ez a szent magántulajdonnak, évezredek óta tudják ezt errefelé. Nincs angol táj és történelem sövények nélkül: végigkísérték az angol civilizáció kialakulását az ókortól az elkerítések és ipari forradalmak korszakán át a modern urbanizációig. A sövény a vidéki Anglia egyik jelképe és legjellemzőbb sajátossága. Ki gépen száll fölébe, annak hullámzó takaró e táj – mint egy sövények organikusan kialakult labirintusából, az általuk bekerített sokszínű meződarabkákból és a sövény sorok közötti keskeny, kanyargós dűlők szövedékéből összevert játékos, hatalmas rongytakaró. Már a bronzkori emberek meghagyták a kivágott erdők egy-egy sávját kerítés és védelem céljából. „A sövények olyanok, mint a védőfal, áthatolhatatlanok és átláthatatlanok” – írta a Britanniát meghódító Julius Caesar, akinek feltűnt az északnyugati népek sövényteremtő kedve. Ez a kedv az elmúlt kétezer évben

hol felerősödött, hol alábbhagyott. Az ipari forradalom, Napóleon és a modern mezőgazdasági tömegtermelés idején egyes területeken kivágták őket, de ma már újra értékelik a meglétüket, már csak egyszerű természet- és talajvédelmi okokból is. A mai angolok újra felfedezték, hogy a sövény a saját kultúrtáji jellegzetességük; nem csoda, hogy az amúgy is hobbikedvelő angolok közül néhányan a sövények szemlélésének,

Kilátás a Barrington Court kastélyból – az „elmaradhatatlan” sövényrel a tájban

felmérésének és gondozásának szentelik szabadidejüket. A Nemzeti Sövényültető Társaság a kormánnyal és más civilekkel is együttműködik a sövény kultúrájának, természeti kincseinek megőrzésében és fejlesztésében. A mogyoró, a som, a szeder, a csipkebokor, a kányabangita, a kecskerágó és sok másfajta bokor rejteke jó élőhelyet ad a rókáknak, a nyulaknak, az őzeknek és más kisebb vadaknak, amelyek még léteznek ezen a túlcivilizált, túlnépesedett atlanti szigeten. Egy kutatás szerint 600 növény-, 1500 rovar-, 65 madár- és 20 emlősfaj kapcsolódik szorosan az angol sövények életteréhez. Egy másik felmérés úgy számol: az ezredfordulón mintegy 814 ezer kilométernyi sövény szabdalta emberléptékű darabokra Nagy-Britanniát – ez több, mint a Föld és a Hold távolsága oda-vissza. De nemcsak térben, hanem időben is messzire nyúlnak a sövények: a dél-angliai Devon grófság sövényeinek egynegyedét nyolcszáz évesnél is idősebbnek becsülik; a Buckingham grófságbeli Princes Risborough község Fekete Sövényéről pedig már a 903-as esztendőből is vannak feljegyzések.

(Túl a sövényen) „A mi országunk szépségét oly nehéz megfogalmazni, mint amilyen könnyű élvezni. Az egyik vonzó vonása, hogy végtelenül változatos egy kis területen. Nincsenek hatalmas hegyvonulataink, sem határtalan síkságaink, sem óriási erdősegeink. Csak a sokszínűségünk. Mindenből egy keveset, kis helyre. Gyanítom, hogy mindig tudatában voltunk annak, hogy ez egy kis sziget, mindenhol a tenger közelségében vagyunk. Tudjuk, hogy mindent arányosan, takarosán el kell rendezni egy kis helyen. És úgy érezzük, a természet is mindent a sziget méretéhez igazított” – írta J. B. Priestley a 20. század derekán. Angliában jellemzően hullámzó dombok és patak völgyek labirintusából áll a táj, de még ezt is csak részleteiben lehet látni a sövények állandó sorfala miatt. Mégis ez az egyik legizgalmasabb része egy angol vidéki utazásnak: vajon mi van a sövényen túl? Ahogy a logikátlanul kanyargó (éljen az organikus irracionalitás!) zöld falak kijelölte keskeny utakon autózunk, horizontunk sok helyen csak a következő pár méterre szűkül. A sűrű és magas sövények féltékenyen titkolják, mi is rejlik mögöttük – kaszáló, kőkö,

netán kastély? Bedekkerszerűen fel lehetne sorolni, mi mindennel találkozhat akár csak egy grófság területén a figyelmes, lassú utazó – de arra ott vannak a bedekkerok. A legjobb helyek pedig az útikönyvekben sincsenek benne: egyszerűen el kell vészni az angol vidékben, és járni az öreg pubokat, templomokat, temetőket és udvarházakat, törté-

A Bodiam Castle

netük után kutatva helyben. Bodiam Castle – egy 14. századi kegyenc luxusvívárának romjai. Long Man of Wilmington – hetven méter hosszú, kőbe vájt emberfigura egy kopár domboldalon, talán a koraújkorból. Firle – egy magánkastély egy hozzá tartozó faluval, ahol még most is a földesúr bérlői a lakók. Wiltshire falvai – az itt gyakorlatozó brit hadsereg tisztjei által lakott takaros házak, közöttük

a helyiekkel kvaterkázó, ekhósszekeres vándorcigányasszonyok. A falvak között keskeny csatornák – az ipari forradalom korából származó vízi utak, amelyeken újra lehet hajózni a méretükre szabott bárkákkal. Lewes – hegyi kisváros, ahol a szabadelvű szellemű, lázadó Thomas Paine lakott (akit egy Orbán Viktor nevű diák elemzett Oxfordban), s ahol az ódon antikváriumban még a használaton kívüli kandallót is öreg könyvekkel tömik tele. Savernake erdeje – sok évszázados, göcsörtös tölgyeket őrző vadon, amelyet az állami erdészet 1939-ben kerek 999 évre vett használatba, de a tulajdonos, Cardigan grófja évente egy napra még mindig lezárja, hogy tulajdonjogát érvényesítse. És így tovább, látnivalók mérföldről mérföldre – mindannyian legendák, regények, kutatások és újságcikkek lehetséges témái, az érdeklődő utazó pedig roskadozik a rá zúduló információmennyiség alatt. De persze élvezzi.

(*Örök kökörök között*) Ez az angliai civilizáció is elkezdődött valahol. Dübörög a forgalom a szakadó esőben, ahogy a 303-as országúton elhajtunk egy pusztában álló, világhírű építmény mellett. Megállni itt nincs lehetőség, így csak egy pillanatra villan fel előttünk az állandóság és az emberi civilizáció ősiségének egyik jelképe, a Stonehenge. „Hogyan és honnan kerülhettek ide? Ez még rejtély” –írta Daniel Defoe mester (regényíró, kereskedő, gazdaságpolitikai stratégia, udvari kegyenc és kegyvesztett, kém, moralista és útirajzíró egy személyben) közel háromszáz éve a Stonehenge-ről, és a sok kutatás meg elmélet ellenére még ma sem tudunk biztos választ adni a kőkör titkára. Ma már csak tisztes távoból kerülhetik meg a látogatók a Stonehenge-et, nem lehet már kedvünkre a rejtélyes oszlopok között körözni. Amúgy is van egy másik, ehhez mérhető építmény a közelben: Avebury kőköre. A Stonehenge-nél jóval nagyobb átmérőjű objektumban

egy ódon falu fekszik udvarházastul, templomostul; s szerencsére turisták tömegeit sem kell kerülgetni, miközben a misztikus állókövek körül bóklászunk. Egy fiatalember jár csak a nyomunkban: ő a köveket ölelgetve, majd fejét, tenyerét a kövekhez tartva teszi meg a nagy kört. Csak nem egy modern pogányhoz van szerencsénk? Nagy-Britanniában a legutóbbi népszámláláson közel hetvenezeren vallották magukat

A Stonhedge az országról

kat pogánynak avagy a kissé zavaros, kelta, germán és más hiedelmekből összerakott *wicca* vallás követőjének. A falusi ajándékboltban a komoly történelmi művektől az ősi idegekig és mágiáig terjedő könyvkiálat fogad: ha a Pilis a Kárpát-medence szívcsakrája, akkor Avebury lesz a Brit-szigeté. Hiszen a kökör nincs egyedül: a közeli Silbury Hill mesterséges kúpjával és számos más történelem előtti emlékekkel együtt már világörökségi védelmet élvez ez a különös, ősi környék Anglia szívében.

(*A katedrálisvárosok*) „Aki eljutott egy katedrálisba tízszer, látott valamit; aki tíz katedrálisban járt egyszer-egyszer, alig látott valamit; és aki fél órát töltött száz katedrálisban, nem látott semmit.” Pironkodva vallhatjuk be, hogy igaza van Sinclair Lewisnak; de mit tehetünk, ha Dél-Angliát járva folyamatosan katedrálisvárosokba jutunk, a katedrálisok sora pedig mégiscsak kihagyhatatlan úti cél. Az európai civilizáció csodálatos vívmánya – egyesek szerint csúcsa – a gótika elterjedése a sötétnek nevezett középkorban, amikor is Brassótól a Brit-szigetekig közös hiten alapuló közös stílus (és annak organikus kialakult helyi jellegzetességei), közös törekvés és közös eszme hatotta át az egymást követő nemzedékeket: felépíteni a katedrálisokat a városok, a királyságuk és legfőképpen Isten legnagyobb dicsőségére. Az angol katedrálisok a gótika nagy családjának távolabbra szakadt unokatestvérei – és egymás testvérei. Hasonlóak, de mégis különböznek: az egyik tömzsibb, a másik langaléta, az egyik félhomályos, a másik fényárban úszik, az egyik puritánabb, a másik roskadozik a faragványoktól. Különösen a mindig is termékenyebb, gazdagabb Dél-Angliában sűrűsödnek a katedrálisok, és az utazó tényleg a bőség zavarával küzd. Ott van Canterbury székesegyháza, az anglikán egyház főtemploma, érseki székhely, a világörökség része, 157 méter hosszú tömbje törtfehéren ragyog a lemenő nap fényében a ma is kicsiny házakból és szűkös utcákból álló óváros fölött. Milyen lehetett a hatása a középkor folyamán, amikor zarándokhellyé vált Thomas Becket érsek 1170-ben történt, katedrálisbeli meggyilkolása után? De nemcsak a templomépület, hanem a csatlakozó kolostori szárnyak és a közöttük meghúzódó udvarok is lenyűgözőek: a

kerengő boltozatát 820 kőből faragott címerpajzs díszíti, a kihalt kolostorkertben pedig egy ezredév alatt egymásra épült falakból álló házak között sétálgathatunk a zöld gyepen. „Az templom körül mindazon csak érsek, püspök és canonicusok palotái, szép skóla, de főképpen egy klastrom, csuda tekergő és setétes” – írta Canterburyről Szepsi Csombor Márton, az első magyar útirajzírók egyike a 17. század elején, hozzátéve: „kenyere és bora drága, sere szenvedhető jó”. Aláírjuk. De a többi dél-angliai katedrális sem okoz

Winchester katedrális

csalódást. Winchester Anglia ősi fővárosa volt, zömök, korai gótikus katedrálisában 35 uralkodót koronáztak meg és húszat temettek el. Salisbury karcsú és hegyes tornyú katedrálisában egy 1386-ból származó óraszerkezet (az egyik legrégebbi a világon) üti az órákat évszázadok óta, némi kihagyásokkal. A székesegyház másik kincse a Magna Charta négy megmaradt eredeti példányának egyike, amit Elias of Dereham kőfaragó mester és katedrálisépítő kanonok hozott ide, miután jelen volt az okmány megszületésénél. Délnyugat-Angliában még Wells érdemel figyelmet: az eldugott helyen fekvő városkában mintha századokkal ezelőtt megállt volna az idő: alig tízezres lakosával szinte nem is nőtte ki középkori kereteit, így a katedrális hatása még jobban érvényesül. Wells mondhatni unortodox gótikus katedrális szokatlan, eredeti megoldásokkal ékeskedik: széles homlokzatát beborítják a szobrok, odabent hajlított X alakú kőívek szöknek a magasba. Wells Vicar’s Close nevű utcácskája 14. századi sorházakat rejt, az utcakép azóta nem változott semmit – kivéve, hogy a 15. században kőkerítések kerültek a házak elé (micsoda modernista elhajlás!). Mindezen városok őrzik régi elrendezésüket: a zöldellő gyepe udvarokon, a Cathedral Greenen állnak a főtemplomok, körülöttük a városi elit kis palotáival, ezeken túl pedig ott vannak a főutcák, nyüzsgő üzleteikkel és pubjaikkal két városkapu között. „És nem ismerek semmi olyat a világon, ami lényegében nem szertartás. Mert ne várj semmit sem az architektúra nélküli katedrálisról, az ünnepek nélküli évtől, az arányok nélküli arctól, a szabályzat nélküli hadseregtől, a szokások nélküli hazától. Nem tudnál mit kezdeni össze-vissza dobált építőanyagaidal” – írta Saint-Exupéry a *Citadellában*, de mintha az angolok – a franciákkal ellentétben – maguktól, figyelmeztetés nélkül mindig is tudták volna ezt.

(*Örökre, mindenkinek*) Fagerendába faragott tölgyfalevél-formát mutogatnak nekünk egy félhomályos, ódon szobában, Alfriston falu régi lelkészlakában, valahol a sussexi dombok között. Egyes legendák szerint ebből a faragványból ered a National Trust (NT) jelképe, azé a szervezeté, amely az egész világnak példát mutatva őrzi Anglia épített és ter-

mészeti örökségének egy jelentős részét. „For ever, for everyone”, örökre, mindenkinek – szól az NT mottója. Az 1895-ben alapított The National Trust for Places of Historic Interest or Natural Beauty a világ első örökségvédelmi szervezete volt. A nonprofit szerveződés célja a történelmi jelentőségű építmények, birtokok, valamint a védelemre szoruló természeti értékek megőrzése és fenntartása. „Azt hiszem, négy dolgot szeretünk: helyeket, ahová beülhetünk, helyeket, ahol játszhatunk, helyeket, ahol sétálhatunk és helyeket, ahol egy egész napot eltölthetünk” – vallotta Octavia Hill, az NT egyik alapítója, aki John Ruskint, a 19. századi brit művészeti és társadalmi gondolkodás egyik legnagyobb alakját tartotta szellemi mesterének. A kereskedőcsaládból származó Hill asszony komoly iskolák nélkül, de annál nagyobb elkötelezettséggel 14 éves korától a társadalom jobbításának szentelte életét, a londoni szegények megsegítésétől a nemzeti örökség védelméig. Az ő és a társai tipikusan viktoriánus, optimista, világmegváltó törekvéseiből született meg a Trust, amely ma 350 történelmi épületet, 1142 kilométernyi tengerpartot és 247 ezer hektárnyi földterületet gondoz. Érdeemes a számoknál maradni: a szervezetnek 3,9 millió tagja van, akiknek éves tagdíja (összesen 129 millió font) az NT összes bevételének (457 millió font) közel egyharmadát adja, a többi az ingatlanokból származó bevételekből, a felajánlott örökségekből és a Trust profintorientált vállalkozásaiból (ajándékboltok, vendéglátás) áll össze. A három személy önkéntes munkájával megalapított National Trustnak ma közel ötezer alkalmazott és 70 ezer önkéntes dolgozik, utóbbiak évente 3,7 millió munkaórát vállalnak a szervezetért. Az NT 250 ezer hektárt kitevő földjein kétezer bérlő dolgozik a mezőgazdaságban. Birtokait a legutóbbi évben 19,2 millióan látogatták meg. Bár a nemzeti örökség fenntartása kapcsán sokan utolsó mentsvárként tekintenek az NT-re, most már a szervezet is hangsúlyozza, hogy képtelen mindent saját tulajdonába venni és fenntartani. Határozottan keresi az egyéb lehetséges megoldásokat (például együttműködéseket, partnerségeket) a célok ellátására. Persze egy ekkora tömegeket megmozgató és pénztermelő gépezet nem mentes a kritikáktól: valóban, nem mindig tudnak kellő hatékonysággal működni és reagálni a változásokra. Még elitista konzervatív kritikákat is kap ez az egyébként feladatából eredően konzervatív szervezet: szóvá tették nemrég, hogy a londoni Sohóban szexipari tematikus sétákat szervez az NT. A válasz: „szomorú, hogy a világ ilyen kommersziális lett, de pénzre van szükségünk az örökségvédelmi munkákhoz”, szerintük „ez az élet sajnálatos reálpolitikája”, és egyébként is, „a Soho kulturálisan fontos a londoniaknak”. De bármennyi is a kritika, a kontinens keleti feléből érkezettek számára a National Trust munkássága, hogy évről évre sok millió britet és külföldit mozgatnak meg a szigetországban, hogy az amúgy is pazar angol örökséget az elmúlt száz évben egyre nagyobb körben meg tudták őrizni és bemutatni a nagyközönségnek, csak kalaplevételt érdemel. Ha az angol vidéken utazunk, nem tudjuk elkerülni, hogy ne fussunk bele egy NT által fenntartott látnivalóba: a tölgyfalevél végigkíséri egész utazásunkat. Ahogy Simon Jenkins, az NT elnökének előszava zárult a szervezet 2012–13-as évkönyvében: „Nem vagyunk ellene a fejlődésnek [...] De a National Trust a vidék szépségének megőrzésére hozták létre. Hűek maradunk ehhez a küldetéshez.”

(*Angol kertek*) Türelmesen várjuk, amíg a két hattyú kiúszik a képből, ne legyen már ennyire giccsesen mesebeli a táj. Úgy tűnik, a kelet-európaiaknak küzdes kell, diszharmónia, és nem tudnak mit kezdeni

Rudyard Kipling udvarházának kertje, Bateman's

egy olyan helyzettel, ahol az utolsó fűszálig minden a helyén van. Stourheadben vagyunk, Wiltshire grófság nyugati peremén, a világ talán leghíresebb angolkertjében, képeslapok és filmek egész sorának helyszínén. Előttünk egy völgy, benne egy felduzzasztott tó, körülötte körpavilonnal, Palladio modorában épült kerti lakkal, romantikus műbarlanggal, álgótikus parasztházzal, s az aranymetszés szabályainak meg-

felelően elhelyezett kőhíddal a patak felett. Stourhead egy megvalósult és érintetlenül ránk hagyott 18. századi vízió a tökéletes tájról, a földre került elíziumról. Tényleg csak a jámbor hit és a korai felvilágosodás határán álló 18. századi aranykor emberei hihettek ennyire a megalkotható tökéletességben, ahol a természet és a civilizáció, a vallásos hit és a felvilágosodás elvei összeegyeztethetők egy szebb jövő felé vezető utópiában. Az angolkertek is ezen törekvések részei voltak, kiapadhatatlan vagyonú, szépelgő, elmélkedő arisztokraták és nagypolgárok számára megteremtve az eszményi tájat – amely a valódi angol tájban gyökerezik. Az angolkertek nagymestere Lancelot „Capability” Brown volt, aki a 18. század közepén 170 kertet alkotott meg szerte Britanniában, megalapozva annak a kertépítészeti divathullámnak, ami aztán egészen Magyarorszáig elterjedt a régi Európában. Stourhead viszont épp nem az ő műve: nagyrészt maga a birtok tulajdonosa, a kőgazdag bankár, Henry Hoare II tervezte meg a kertet, tele mitológiai párhuzamokkal, a család és a környék történelmére utaló szimbólumokkal. „A 18. századi Anglia az amatőrök paradicsoma volt, paradicsoma azoknak, akik kellőképpen gazdagok és előkelők lévén, tehették, amire kedvük szottyant” – írja Kenneth Clark *Nézeteim a civilizációról* című könyvében erről az időszakról. A kertészet azóta is az angolok egyik kedvenc időtöltése, s ahogy a vidéket járjuk a rendben tartott falusi házak kiskertjeitől a Stourheadhez hasonló nagybirtokokon át Cornwall buján zöldellő óceáni kertjeiig, rájöhethetünk, hogy valójában egész Anglia egy nagy angolkert.

(*Angol karakterek*) Ahogy elmélyedünk az angol vidék mikrotörténeteiben, igazi angol karakterek egész sora villan fel előttünk. Stourhead kastélykönyvtárában Sir Richard Hoare, az előbb említett Henry Hoare II unokája és örököse útirajzait lapozgatjuk. Hiába örökölt Sir Richard egy idilli birtokot és hatalmas vagyont, tragédiák sújtották az életét: két év alatt meghalt a felesége, egyik újszülött gyermeke, majd édesapja, Sir Richard ezért folyamatos utazgatásokba fojtotta bánatát. A végtelen Grand Tourt (az angol arisz-

tokraták és értelmiségiek hagyományos, általában Itáliában végződő nagy európai tanulmányútját) járó férfi útirajzai egész sorával és amatőr régészkedési eredményeivel hírnevet szerzett magának. De eközben elidegenedett otthon hagyott fiától és örökösétől, családja széthullott, s síremlékének szobra is egy megtört, magának jegyzetelő öregembert ábrázol. Különc angol arisztokrata emlékeit találjuk a Devon-beli Arlington Court kastélyban is. A kívülről szerény, belülről viszont annál gyönyörűbb kastélyt Rosalie Chichester hagyta a National Trustra 1946-ban: családjának utolsó örököseként Miss Chichester férjetlen maradt, és

egész életében saját külön hobbijainak élt. Állatvédőként beszüntette a vadászatokat kiterjedt birtokain – a környékbeli elit nem kis megrökönyödésére. Miss Chichester festegett, szobrászkodott, kertészkedett és fotográfiákat is készített – otthon és utazásain is, amiket barátnőjével tett a világ körül. Az utakról hazahozott elképesztő mennyiségű régiséget – például gyönyörű régi hajómodellek tucatjait – színes összevis-

Hajómodellek Arlington Courtban

zaságban otthagyta a kastélyban a nagyközönség számára. Valószínűleg most is otthon érezné magát közöttük. Sussexben a Bateman's birtokra nézünk be: élükre vasalt sövények és tündöklő zöld gyepfelületek között egy 17. századi, ódon udvarház áll. Rudyard Kipling élt itt élete és dicsősége teljében 1902-től 1936-ban bekövetkezett haláláig. Könyvektől roskadozó dolgozószobájának közepén glóbuszt találunk, az ablakokban hajómodellek porosodnak, odakint a garázsban az író hatalmas Rolls-Royce-a áll – Kipling élettörténete, életműve és otthoni élettere a Brit Birodalom fénykorának teljes leképezése. A Nobel-díjat is elnyerő Kipling ezen a kies sussexi birtokon teljesítette ki a dzsungelés gyerekkönyvektől a *The White Man's Burden* című, ma már politikailag teljesen inkorrekt, a fehér ember világmegváltó küldetéséről szóló hírhedt verséig terjedő életművet. Sir Richard, Miss Chichester és Kipling – csak három figura az angol vidéki élet végtelen panoptikumából, amit ma legkönnyebben egy különös hetilap lapozgatásával ismerhetünk meg.

(*Country Life*) Kattog az elektromos kandalló, benne a mütűzzel a kunyhóban – a látvány talmi, de valódi meleget ad, ami jól jön este egy esős, átázott nap után. Odaát, a birtok 17. századi, favázás főépületében épp partit tartanak a vendéglátóink (egy online bróker – multicéges személyzetis házaspár magániskolás gyerekekkel) a barátainak és üzletfeleiknek, folyik a *small talk* és a bor, zajlik a vidéki élet. *Country Life*. Ez a címe annak a magazinnak is, amit száradás közben olvasgatunk a nappaliban. Az 1897-ben alapított, patinás brit hetilap nevéhez híven a vidéki élet szépségeiről és gondjairól számol

be, persze a legszerencsésebb társadalmi rétegek szemszögéből. A Country Life minden egyes oldala betekintést ad Anglia talán legexkluzívabb, egyszerre irigyelhető és hőbortosnak tűnő szubkultúrájába. Az angol tengerpart szépségeit ecsetelő címlap után a valódi magazin a terjedelem felén túl kezdődik.

Shaftesbury, Gold Hill utca

Először vagy nyolcvan oldalnyi ingatlanhirdetést böngészhetünk végig: vidéki udvarházakat kínálnak Nagy-Britannia minden sarkából, minden korszakából minden méretben; de minimum egy-két millió fontnyi vagyon nélkül meg kell elégednünk az utánuk való sóhajtozással. Találkozunk a The Field nevű magazin hirtetésével is, ahol olyan témákról olvashatunk, hol keressük a legjobb halászkunyhókat, hogyan gondozzuk a saját ágyunkat és miként kell óriásteknősön lovagolni. Egy kedves arckép erejéig egyoldalú hirdetésben vezetik be a társasági életbe a 19 éves Miss Flora MacInnest, aki klasszika-filológiát és oroszul tanul Oxfordban, oroszországi tanulmányútra készül, de addig is sóhajtozik a vidéki élet után. A Country Life vezércikkében a klasszikus „Keep calm and carry on” felszólítással, Waterloora és a Blitzkriegre való utalásokkal nyugtatják a vidéki arisztokráciát, hogy ha azokat kibírta Britannia, akkor a mostani megszorításokat is túl fogja élni, s tessék megbízni a churchilli próbatételek előtt álló konzervatív-liberális kormányban. Később egy gazda hatvanéves Land Roverrel és annak „britishness”-ével büszkélkedik, majd garázda borzokról, hódokról és rókákról szólnak panaszos hangvételű cikkek. „A róka egy arrogáns, destruktív teremtmény” – tudjuk meg egy olvasói levélből; míg egy másik levelező abbéli elégedettségének ad hangot, hogy a vörös kereszt Szent György-zászlót végre nem csak a Brit Nemzeti Párt szélsőségesei merik kitűzni Angliában. A legeldugottabb brit szigeteken élő érdekes személyiségeket bemutató színes riport után pedig lassan újra ingatlanos, régiséges, galériás – és személyzetis – hirdetések veszik át a helyet a vidéki élet magazinjában. Válság van, de nyugalom, mindenki teszi tovább a dolgát, ugye.

(Jane Austen és a megtalált középút) Ez már több a soknál – mondjuk megilletődve, amikor a völgy lágy ölén keresztül egy fasor végi udvarházhoz tartunk. Jobbról egy gótikus vonalú falusi templom, ódon temető és egy legelésző birkanyáj, míg balról egy mintagazdaság mellett megyünk el. Fölöttünk pedig – ritka alkalom ezen az utazáson – hétégra süt a nap. Chawtonban vagyunk, egy félreeső faluban Hampshire grófságban. Épp az előbb léptünk ki egy egyemeletes, György-korabeli vöröstéglás polgárházból, hogy elsétáljunk az udvarházig. Jane Austen világának közepén vagyunk. Chawton volt ugyanis a 18–19. század fordulóján élt, világhírűvé vált angol író nő lakóhelye a legaktívabb éveiben, mi-

után földbirtokos bátyja felajánlotta a család nőtagjainak a falusi házat. Jane Austen itt írta legnagyobb műveit, a *Büszkeség és balítéletet*, az *Értelem és érzelmet* és a *Mansfield Parkot*. Igen, Austen könyvei elsősorban álmódzó hölgyekről szólnak, akik a fehér lovon betoppanó jóképű hercegre várnak – és leginkább azok a hölgyek olvassák őt, akik szintén ugyanerre vágnak. Austen munkássága azonban jóval több ennél, tudták ezt magyar méltatói is: „Aprólékos és minden szentimentalizmustól mentes realizmusával egyedül áll a romantikus ködök és tornyok világában. [...] Aki szereti a pletykát és az ún. emberi dolgokat, mindig örömet fog találni ezekben a történetekben” – írta róla Szerb Antal *A világirodalom történetében*. „Ironikusan független, ábrándok nélkül kacér, botránkozás nélkül moralista, álszemérem nélkül jól nevelt, a nők csak napjainkban próbálnak önsajnálkozó gyűléseken és hisztérikus kiáltványokban olyan felszabadultan önmaguk lenni, amilyen ő volt” – ezt pedig Cs. Szabó László jegyezte meg az *Őrzők* egyik esszéjében Austenről. Chawtoni

Jane Austen világa: Chawton

lakját és az öreg községet látva el is hisszük: Jane Austen, ez a beteges vénlány tényleg jól érezte magát ebben az eldugott faluban, kiterjedt kismemesi famíliájának és baráti körének állandó jövés-menésében. Austen regényeiben az érzelmes szerelmi szálakon túl meglevenedik egy talán mégiscsak létezett aranykor, amikor egy szerencsés ország szerencsés társadalmi rétegei tényleg megengedhették maguknak azt, hogy az életet magáért az életért éljék, s a mérce és a cél nem más volt, mint az arany középút. Nagy divatja van most a világban Jane Austennek: olvasók millióinak kimondott-kimondatlan nosztalgiaja ez, nosztalgia talán a régi rend, a hagyományos erkölcsök és a klasszikus műveltség biztosította magasabb szintű életminőség iránt. S amíg a nagy szavakon lovagolunk, Jane Austen kikacsint a lapok közül, az élet és egymás megélésére biztatva férfiakat és nőket.

(*Egy szappanopera, ami konzervatív*) A hű kutya a gazda lábainál, ahogy együtt a kastély felé bakatnak; az angolkertre kitérülő ablak; a csengettyű, amellyel a *fentiek*nek szólnak; a lefőzött tea; a tökéletes teríték; az elhulló virág; a meggyújtott gázlámpa és a tollseprűvel óvatosan tisztogatott kristálycsillár – a *Downton Abbey* nyitóképei epizódról epizódra azt a letűnt korszakot idézik meg, amit oly szívesen álmodnak vissza milliók Angliában és a szigeten túl egyaránt. A *Downton Abbey* nagysikerű tévésorozata a szappanoperák és a nagy családregegyek különös elegye, amit nem is lehet jobb alkalommal megnézni, mint amikor az utazó épp angol kastélyokból érkezik az esti szállására. A 2010 ősze óta vetített angol sorozatban az arisztokrata, fiktív Crawley családnak és szolgálóinak életét követhetjük az I. világháború előestéjétől kezdve: hogyan birkóznak meg a kastély és a birtok életben

tartásával, a háború túlélésével, a szigorú társadalmi elvárásokkal és a változó világhoz való alkalmazkodási kényszerrel. Egyes epizódjait közel tízmillióan nézik csak Nagy-Britanniában, de az Egyesült Államokban és Európa legtöbb országában is sikerült a nagy áttérés; sőt most már Irántól Kínáig megy a tévében a sorozat. Hogy mi a *Downton Abbey* sikerének a titka? A néhol bombasztikus, szappanoperás túlzásokon túl egy valószínűleg összetevő: az egész sorozatot átható mindennapi, földhözragadt konzervativizmus, ami sehol máshol nem rezonál olyannyira a néplélekkel, mint az angoloknál. A *Downton Abbey* mer konzervatív lenni: a birtok idősödő ura, Lord Crawley mindenáron háborúba menne, szolgálni a hazáját, de közben szívén viseli minden alkalmazottja és bérlője sorsát. Édesanyja, a viktoriánus nagymama minden változástól és reformtól idegenkedik, de azért csak kiderül, hogy nincs kőszíve, és szeretettel terelgeti családjá életét. A lord modern lányai lázadoznak a sorsuk ellen, de végül mindig szeretettel gondolnak a szülői házra. De senki nem olyan konzervatív, mint az öreg főkomornyik, aki a „rendnek kell lennie” életelv mentén próbálja rajta tartani a szemét a házban zajló összes folyamaton. A rosszakarók pedig szinte mindig az alsóbb osztályokból kerülnek ki, és politikailag inkorrekt módon közéjük tartozik egy homoszexuális inas is. A sorozat elválaszthatatlan a szülőatyjától, Julian Fellowestől. A hatvanas éveiben járó, megjelenésében a churchilli és hitchcocki angol karaktert megtestesítő Fellowes diplomatacsaládból származik: gyermekkorában megtapasztalta a brit birodalmi világ utolsó pillanatait, majd cambridge-i tanulmányai után elmerült a színészet, a tévé és a média világában. Ezzel párhuzamosan viszont beházasodott az angol arisztokráciába, és végül – nyilván nem csekély büszkeségére – 2011-ben nemességet kapott és bekerült a Lordok Házába. Az egy fotó tanúsága szerint a királynő mellett is fesztelenül üldögélni képes Fellowes a nagypolgárság, az arisztokrácia és a bohém világ határmezsgyéjén egyensúlyozva élte le az életét, mélységében ismeri hát az átalakuló Angliát – amit a *Downton Abbey*ben is kamatoztatni tudott. A *Vanity Fair* magazin remek portrécikkekben mutatja be ezt az igazi angol figurát, aki a hatvanas–hetvenes évek ellenkulturális forradalmát belülről és kívülről is szemlélte. „Akik tényleg elhitték, hogy változás lesz, és ezentúl már csak a hajba tűzött virágokról fog szólni minden, elvesztek. A nyolcvanas évekre kiderült: szinte semmi nem változott meg – azon kívül, hogy az emberek már nem öltöztek át többé a vacsorához” – vonja meg a kulturális változások mérlegét Fellowes, aki szerint a farmerek visszacserélése a finom öltönyökre egyenlő a szabadság helyreállításával. Nem véletlen hát, hogy amikor a *Downton Abbey* alapvető üzenetei kirajzolódtak az első epizódok után, a brit balos sajtókritikusok harcot indítottak ellene, dohosnak, ókonzervatívnak és érzélgősnek tartva Fellowes sorozatát. De ahogy az lenni szokott, ez nem hatotta meg a brit és nemzetközi tévénezők tízmillióit, akik azóta is követik a *Downton Abbey* lakóinak életét.

(Az angolok tengerérezése) Sehol máshol nem kapja el annyira a világvége-érzés a szárazföld mélyéről érkező utazót, mint az észak-tengeri nyaralóhelyeken, különösen szezonon kívül. Kevesen élvezik a magunkfajta közül az olyan távlatokat, amikor a sötét égbolt a sötét tengerrel találkozik, körülöttünk pedig legfeljebb csak a sötét sirályok vijjogása visszhangzik a sötét utcákon. Ma már az angolok sincsenek oda régi tengerparti für-

dőhelyeikért. Ahogy nekik is egyre olcsóbb lett a külföldi utazás, kezdték elhagyni és elhanyagolni a különösen a viktoriánus időszakban virágzó partmenti üdülővárosaikat. A fapados repülőgépek korában pedig már tömegével töltik vakációikat, hétvégéiket vagy fél életüket valamelyik dél-európai országban. Így védképp nem mondhatjuk azt, hogy a tengerparti városok mutatják Anglia legszebb arcát. Pár századelős nagyszálló, megkopva vagy rég bezárva; katonás sorházak, fizetővendégre várakozva; lepattanó belvárosok, ahová harmadik világbeli és kelet-európai bevándorlók költöznek be; és az elmaradhatatlan mólók, de korzózó lordok, ladyk és kimenős szobalányok helyett a legrosszabb vurstlihangulattal, játékgépes szalonokat élvező melegítő sutytyókkal – ezt látjuk az angol tengerparton, bármerre is járunk, a sussexi Hastingstól a walesi Aberystwythig. Mégis vannak olyan látványos, lélegzetelállító szakaszai a 17 ezer kilométer hosszúságú brit partoknak, amelyek bőven kárpótolják az embert. Csak Dél-Angliában maradvai: a Seven Sisters és a Beachy Head krétafalai, amelyek fehéren ragyogva állják a hullámok ostromát; Dorset grófság különös partmenti sziklaalakzatai, ahol őskori maradványok kerülnek elő az egymásra rakódó földtani rétegekből; vagy épp a messzi nyugati Devon és Cornwall tengerparti hasadékokban meghúzódó öreg halászfalvai. Utóbbiak mintha itt maradtak volna századokkal ezelőttről, amikor a helyiek derék halászzalattal és tengeri kereskedelemmel, no meg a mindennapi sportként űzött, kontinenssel folytatott csempészéssel és zátonyra futott hajók megdézsmálásával foglalkoztak. Ez olyan évszázados gyakorlat volt arrafelé, hogy a cornwalli Godolphin kastély egykori ura, William Godolphin is erre a „szokásjogra” hivatkozott 1526-ban, amikor kifosztotta embereivel a portugál király egyik arrafelé partra vetett hajóját. Godolphin sikerrel érvelt VIII. Henrik királynál a maga igazsága mellett, így a zsákmányt megtarthatta. A Godolphin House-t ebből a vagyonból csinosították tovább: a most már a National Trust tulajdonában lévő roskatag, de megkapó kastély gótikus és reneszánsz elemekkel, no és a Tudorok korából megmaradt kis díszkertetel büszkélkedhet. A környékbeli halászfalvakba pedig hetekre elvonulna a fáradt utazó. Zöldellő szűk völgyben fekszik Cadgwith a maga, kissé a hazai népi építészetre emlékeztető nádfedeles kunyhóival. Szamárkordéval lehet leereszkedni a ma már csak belépőjegy ellenében meglátogatható, autóktól mentes Clovelly halászfalvába. Kerek kikötő körül kapaszkodnak a meredek hegyoldalba Mousehole fehér és szürkésbarna kőházai. Kitartóan állja a turisták rohamát St. Ives, az angol part közmegegyezés szerint egyik legfestőibb halászvároskája. St. Ivesban nem ajánljuk meglátogatásra a Tate múzeumlánc helyi, csekély értékű és kínálatú tárlatát; ajánljuk viszont a város számos éttermét, kínálatukban a tenger különféle

Cadgwith

hóival. Szamárkordéval lehet leereszkedni a ma már csak belépőjegy ellenében meglátogatható, autóktól mentes Clovelly halászfalvába. Kerek kikötő körül kapaszkodnak a meredek hegyoldalba Mousehole fehér és szürkésbarna kőházai. Kitartóan állja a turisták rohamát St. Ives, az angol part közmegegyezés szerint egyik legfestőibb halászvároskája. St. Ivesban nem ajánljuk meglátogatásra a Tate múzeumlánc helyi, csekély értékű és kínálatú tárlatát; ajánljuk viszont a város számos éttermét, kínálatukban a tenger különféle

gyümölcsseivel és helyi sörökkel avagy ciderekkel. Előtte vagy utána pedig sokféle lehet túrázni az errefelé különösen védett sziklás partfalakon.

(*A föld vége*) Mindent elborító, tejfehér köd ül egy holdbéli tájon, itt-ott elhagyott bányaépületek derengenek, a távolból kísérteties ködkürt visszhangzik talán félpercenként az odalent háborgó tenger felett. Cornwall nyugati csücskében, az angol föld legvégén, a Land's End környékén vagyunk, ahol a Golf-áramlat hullámai nekicsapódnak a szigetország partjának. „Szinte egyetlen kemény sziklatömb, amelyet mintha csak azért alkotott volna a természet, hogy ellen tudjon állni az óceán máskülönben legyőzhetetlen erejének” – írja a Land's Endről Defoe. A meredek sziklák fölött Cornwall évszázadokon keresztül virágzó réz- és ónbányáinak maradványai állnak. Hosszú enyészet után ma már ezek is a világörökség részei: egy kis kiállításon beleláthatunk a nagyrészt a 20. század második felében bezárt bányák embertelen világába. A Levant Mine hatszáz méter mélyre hatolt le, és járatai akár két kilométerre is benyúltak a tenger alá, hogy teljesen kiaknázhassák a nemesfémeket tartalmazó ereket. Egy fotóról piszkos, elgyötört, de elszánt tekintetű bányászok csoportja néz ránk: nemzedékről nemzedékre ez volt e távoli, terméketlen és szegény vidék megélhetésének fő forrása. A bányák mostanra szinte kivétel nélkül bezártak: Cornwallban magas a munkanélküliség, megállíthatatlan az elvándorlás Anglia belső vidékei felé – de a bányászok és halászok helyét átvették a turisták, szörfösök és a nyaralóbirtokosok, akik szeretik ezen a távoli, zöldellő vidéken tölteni a szabadnapjaikat. Anglia végein vagyunk, minden értelemben: látjuk a történelem előtti korok

A Dry Tree kő és egy űrteleszkóp Goonhillyben

sodva a szinte állandó esőben. Az évezredekkel ezelőtt állított kő viszont kiállta az idő és az időjárás próbáját. Az a kő a helyére került mindörökké – nincs ezzel egyedül az angol tájban –, mi pedig tovább kereshetjük a saját utunkat a jövőbe a jelen mindent elborító, tejfehér ködében.

elpusztíthatatlan kőépítményeit, látjuk az ipari forradalom korszakának omladozó emlékeit, látjuk a hanyatlást, de látjuk az átalakulni, alkalmazkodni képes jelent is. S hogy mit hoz a jövő? A Lizart Point félszigetén óriási űrteleszkópok állnak, szögesdrótos kerítésük mellett ösvény vezet egy hatméteres, ősi állókőhöz. Régmúlt és jövő, mondhatnánk a hatásos összkép láttán; de már a jövő sem a régi. A teleszkópok ma már használaton kívül vannak, rozsdá-